

פרשת ויחי

(מבוסס על ליקוטי שיחות חלק ט"ו)

בפרשה שלנו מסופר על יעקב שמברך את שני בני יוסף: אפרים ומנשה. יעקב מניח את יד ימין על ראש אפרים ואת יד שמאל על ראש מנשה, אך יוסף חשב שזו טעות, "וירע בעיניו... ויאמר יוסף אל אביו, לא כן אבי כי זה (מנשה) הבכור שים ימיןך על ראשו".

יעקב עונה ליוסף: "ידעתי בני ידעתי, גם הוא... ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו... וישם את אפרים לפני מנשה".

מבחינתו של יעקב, אפרים נמצא במעלה גדולה יותר מאשר מנשה (כמו שהוא אמר: "אחיו הקטן יגדל ממנו"), אבל בכל זאת נקבע מלמעלה שמנשה הוא הבכור. כלומר גם למנשה יש מעלה על פני אפרים, שהרי בזכות מעלה זו הוא נקבע כבכור.

הרבי מסביר כי מנקודת מבטו ועבודתו של יוסף - מנשה חשוב יותר, ואילו מנקודת מבטו ועבודתו של יעקב - אפרים חשוב יותר.

כאשר ליוסף נולדו שני הבנים, נאמר ש"הבכור מנשה", אך מבחינתו של יעקב נאמר:

"שני בניך... לי הם... אפרים ומנשה, כראובן ושמעון יהיו לי" - כלומר אפרים קודם למנשה, והוא כ"ראובן", בכור יעקב.

כמובן כאשר מדובר על צדיקים כמו יעקב ויוסף לא ניתן לומר שאחד צודק והשני טועה, אלא יש כאן אמת אחת שמורכבת משני סוגים של עבודה, עם מסר נצחי לכל יהודי.

מה ההבדל בין מנשה לאפרים?

התשובה מסתתרת במשמעות השמות שלהם.

שני השמות הם ביטוי רגשי למצבו של יוסף שהורד למצרים:

מנשה – על שם "כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי".

אוצר החכמה

אפרים – על שם "כי הפרני אלוקים בארץ עניי".

השם "מנשה" מזכיר ליוסף ש"נשני בית אבי", ומבטא את תשוקתו של יוסף לא לשכוח ולהתקשר ל"בית אבי".

השם "אפרים" – "הפרני אלוקים בארץ עניי" – מבטא שבח והודיה על היתרון וההתעלות ("הפרני") שנגרמו ליוסף במצרים.

שני השמות מבטאים שתי דרכים שונות בעבודת בני ישראל כאשר הם נמצאים בגלות (ב"ארץ עניי"):

דרך אחת היא שמירה על הקשר עם "בית אבי". האדם נזהר מן ההשפעות הלא טובות של הסביבה בה הוא נמצא, והוא מזכיר לעצמו את דרכי "בית אבי".

דרך שנייה היא לפעול בתוך "ארץ עניי", דווקא במקום הנמוך והחשוך מבחינה רוחנית – דווקא שם האדם מתעלה, משפיע ומאיר את סביבתו. על ידי כך נגרמת עלייה והתעלות גם לאדם עצמו, עד כדי כך שהוא מגיע לדרגת "הפרני".

תכלית הירידה למצרים (ולגלות בכלל) היא ירידה לצורך עלייה, ולכן "אפרים יגדל ממנו" (ממנשה). לא מספיק רק לזכור את "בית אבי", אלא בעיקר צריך להתעלות ולהגיע למדרגה גבוהה יותר מן המדרגה שבה האדם היה לפני הירידה.

התכלית היא להגיע להתעלות וליתרון באופן של "הפרני אלוקים בארץ עניי".

יחד עם זאת, אנו רואים כי מנשה הוא הבכור, כלומר מנשה קודם לאפרים, ואכן הדרך הנכונה להגיע להתעלות היא קודם כל "סור מרע" – כלומר קודם כל לזכור ולהיות קשור תמיד ל"בית אבי", ואחר כך מגיע השלב של "עשה טוב" – כלומר לפעול, ליזום ולהאיר את הסביבה.

יעקב אומר ליוסף: "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים, עד בואי אליך מצרימה, לי הם, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

למרות שאפרים ומנשה נולדו במצרים, וגדלו בסביבה שבה לא נמצא

יעקב - בכל זאת הם התנהגו כמו הנכדים של יעקב, ובכך "לי הם" - כלומר דווקא בהם מתבטאת השלמות האמיתית של יעקב.

מהותו של מנשה היא לגלות את הזיכרון של "בית אבי" ועל ידי כך לזכך ולהכניס אור לחושך הרוחני של מצרים, וזו הייתה אכן עבודתו של יוסף, אך השלמות של יעקב הוא היתרון והמעלה של האור המגיעים מן החושך עצמו. החושך עצמו הופך ליתרון והדבר בא לידי ביטוי בעבודתו של אפרים - "הפרני אלוקים בארץ עניי".

עם ישראל נקרא על שמו של יוסף (ככתוב בתהילים פרק פ': "נוהג כצאן יוסף"), ולכן אצל כל יהודי צריכות להיות קיימות גם עבודת מנשה וגם עבודת אפרים.

דבר ראשון עליו לא להיות מושפע מהסביבה ולא לשכוח את "בית אבי". האדם הוא שליח במקום בו הוא נמצא, למקום הזה שלחה אותו ההשגחה הפרטית ושם הוא צריך להתמסר לתורה וליהדות.

מצד שני אסור לו להסתפק רק בעבודתו של מנשה, כלומר לדאוג שרק הוא עצמו לא ישכח את "בית אבי", אלא עליו להגיע לתכלית: השפעה והארת הסביבה.

הגעה למדרגה הנעלית של אפרים - "הפרני אלוקים בארץ עניי" ולמצב של גילוי אור דווקא מתוך החושך, ככתוב בתהילים (פרק קלט פסוק י"ב): "לילה כיום יאיר".

האויב שהופך לשומר נאמן

הרב הקדוש יוסף חיים מבגדד, בעל הספר "הבן איש חי", סיפר כי למלך צרפת היה אסטרולוג, חוזה בכוכבים שהמלך נהג לשמוע את דעתו והעריכו. יום אחד המלך הבין שהחוזה בכוכבים הוא בעצם רמאי ומאחז עיניים והחליט להרגו.

הוא קרא אליו את האסטרולוג הרמאי ושאל אותו בהתרסה: "נו, אם אתה יודע הכול, אמור לי באיזה יום תמות...?". הרמאי הבין שהמלך עומד

להורגו וענה בחוכמה: "אני יודע בוודאות שאמות שלושה ימים לפניך". המלך נבהל מן התשובה, והחליט מעתה לשמור על חיי הרמאי מכל משמר ...

מסיפור זה ניתן ללמוד כי אדם חכם יכול להפוך כוח שלילי לכוח חיובי, ולפעמים דווקא השימוש בבעיה הוא הפתרון המוצלח והנכון. חז"ל מסבירים כי דווקא בעלי התשובה ודווקא אלו העוסקים במסחר ובמלאכה, ברגע שהם מצליחים - למרות כל הקשיים וההפרעות להתעלות ולהתגבר על יצרם - הרי ששכרם גבוה מאד.

אדם יכול לקחת אגו שלילי ולהשתמש ברצון החזק ובמוטיבציה שלו דווקא לעשייה ויוזמה חיובית ומבורכת. קנאה שלילית יכולה להפוך לקנאה טובה^{11/08/2018} ויפריח חיובית, ועוד.

סימן למצווה אמיתית

ר' לוי יצחק מברדיצ'ב הלך יום אחד לאסוף כספים לצורך פדיון שבויים. יהודי אחד נשבה, והשובים דרשו סכום גדול לשחרורו. ר' לוי יצחק החל במסע ההתרמה, אך לפתע, עוד בטרם אסף את הסכום הדרוש, עצר את ההתרמה ושב לביתו. בינתיים נודע כי הסיפור בדוי, הגויים לא שבו יהודי אלא ערכו "הצגה" כדי לסחוט כסף, הם הלבישו אחד מהם בבגדי יהודי ו"שבו" אותו כדי לקבל עבורו כסף.

שאלו את הצדיק מברדיצ'ב, איך ידע את האמת, שהרי הפסיק את ההתרמה?

השיב הצדיק כי מלאכת קיבוץ הנדבות הייתה קלה מאוד ועברה ללא בעיות. אנשים הביאו לו הרבה כסף ללא שאלות ... מתוך כך הבין כי זו תרמית. אילו הייתה זו מצווה אמיתית, היה היצר הרע מערים מכשולים וקשיים כדי למנוע את התורמים מלתת בקלות רבה כל כך ...